

III.B.1. DE HEERLIJKHEID

In 843 werd het grote rijk van Lodewijk de Vrome door het verdrag van Verdun in 3 staten verdeeld. Keizer Lotharius I regeerde over het middengedeelte tussen Schelde en Rijn. In 855 werd dit deel na zijn dood in 3 koninkrijken verdeeld: Italië, Bourgondië en Lotharingen. Lotharingen dat zijn naam gekregen had van koning Lotharius II omvatte de streek gelegen tussen de Schelde, Boven-Maas en Rijn, d.w.z. het huidige België, behalve Vlaanderen. Brustem behoorde dus tot Lotharingen.

Op 08 aug. 870 na het overlijden van Lotharius II verdeelden zijn ooms Karel de Kale en Lodewijk de Duitser te Meerssen (nabij Maastricht) het gebied Lotharingen. Karel die Frankrijk bestuurde bekam het deel gelegen ten westen van de Maas en de Ourthe en waarin ook Brustem lag; Lodewijk de Duitser het gebied dat ten oosten van deze lijn lag. In 877 na het afsterven van Karel de Kale hechtte Lodewijk de Jonge gans Lotharingen aan door een tweede verdrag van Verdun. De westelijke grens van Duitsland verschoof van de Maas naar de Schelde. Brustem maakte terug deel uit van het Duitse rijk.

In de 9e eeuw was Lotharingen verdeeld in 8 grote graafschappen, waaronder de Maasgouw en Haspengouw, later verenigd en graafschap Loon genaamd. De graven van Loon volgden de Karolingische gouwgraven op, die reeds in 877 de erfelijkheid van hun functie genoten d.w.z. dat de zoon de vader opvolgde. Om een leen in zijn geheel te bewaren, was de eerstgeborene de enige erfgenaam. In 741 zou er een graaf Robrecht van Haspengouw geweest zijn.

Het graafschap Loon zou gegroeid zijn uit het graafschap Hocht. Mantelius meende dat Karel de Grote in 800 het graafschap Loon aan zijn trouwe wapenmaker Ogirus de Deen schonk. Na hem kwamen Odulfus, Berenger en Angelram. Er zou ook een Giselbrecht, 840-870, geweest zijn die huwde met Ermengarde, dochter van Lotharius I. Zijn zoon Renier I Langhals overleed in 916 te Meerssen. Diens oudste zoon, Giselbrecht II, oefende hertogelijk gezag uit in 925 en huwde met Gerberga, dochter van de Duitse koning Hendrik I. Hij verdrong op 02 okt. 939 te Andernach in de Rijn. Hij was in 920 koning van Lotharingen, graaf van de Maasgouw, Haspengouw, Lommegouw en Henegouwen. Dan werd de tweede zoon, Renier II, graaf van Henegouwen. In 944-952 moet Rudolf, de tweede zoon van Renier II, geregeerd hebben over Hoch en Loon. Hij huwde met Richilde, de dochter van Walger, graaf van Teisterbant en volgde zijn schoonvader op. Hij bouwde in 956 een burcht te Loon. In zijn eerste huwelijk had hij 3 zonen: Giselbert, Lodewijk en Gerard. In zijn tweede huwelijk met Bertha, +967, had hij nog een zoon: Arnulf, graaf van Valenciennes, +na 1011. Rudolf was dus de vader van Giselbert I, de eerst gekende graaf van Loon (01). In 966 zou hij de "Curtis Calmina" (land van schoven) of het huidige Groot-Gelmen in leen ontvangen hebben van de Duitse keizer Otto. Deze Otto de Grote liet Lotharingen besturen door Duitse bisschoppen, die hem genegen waren. Door het bezit van uitgestrekte landerijen, waarop ze grafelijke rechten uitoefenden, evenaarden ze de macht der leke heren. Sedert 1014 was Loon vazalstaat onder het gezag van het prinsbisdom Luik. Een akte uit 1015 vermeldde Giselbert als graaf van Loon. Hij zou overleden zijn in 1045.

Waren de gouwgraven aanvankelijk een soort koninklijke gouverneurs, omstreeks het jaar 1000 werden ze territoriale vorsten, alleen door leenverband aan het keizerrijk verbonden. De graaf bezat de hoge justitie d.i. het recht misdaden te bestraffen. Hij benoemde de leden van de schepenbank (02).

Brustem was een eigengoed of een allodium van de graaf van Loon, en lag als een eiland in het gebied van de graaf van Duras of in het allodium van de abdij van St-Truiden. Een allodium hield in dat het dorp niet binnen het leenverband werd gebracht. Men was alleen aan God dank verschuldigd voor het zonnelicht. Ook kon de grond nooit toekomen aan de echtgenote bij een erfenis, maar zou steeds aan het mannelijk geslacht overgaan. Van wanneer deze toestand dateerde is niet bekend, waarschijnlijk een gevolg was van de verbroekeling der vorstendommen in de post-Karolingische periode (03).

Giselbert, 1014-1045, die waarschijnlijk gehuwd was met Lutgart, dochter van de graaf van Namen, had 2 zonen: Emmo, die zijn vader in 1045 als graaf van Loon opvolgde en Otto, die aan het hoofd van het graafschap Duras kwam, nadat hij huwde met de erfdochter Oda en later ook als voogd van St-Truiden aangesteld werd.

Emmo, 1045-1078, werd opgevolgd door zijn zoon Arnold I, gehuwd met de dochter van Gerhard, burggraaf van Mainz en graaf van Rieneck (04). Arnold II volgde zijn vader op in 1126 en was de stichter van de abdij van Averbode. Zijn zoon Lodewijk I, 1141-1171, huwde met Agnes, +09.12.1176, dochter van Folmar VI, graaf van Metz, en van Mathilde, dochter van Albert II, graaf van Dabo-Moha.

Het domein Brustem bezat toen reeds een stoere toren. Graaf Egidius van Duras bekleeg zich omdat de aanleg van deze versterking gebeurd was zonder zijn toestemming en hij liet Brustem platbranden. Een dagenlange strijd greep plaats in juli 1171. Het gevecht eindigde met de onverwachte dood van de Loonse graaf Lodewijk I. Zijn schoonzoon de hertog Godfried van Leuven, gehuwd met Imagina kwam ter hulp.

Volgens de kroniek van de St-Truidense abdij was Loon in 1180 nog steeds een keizerlijk leen (05) nadat het allodium met de burcht in 1177 aan de keizer geschonken werd. Brustem maakte volgens sommige bronnen in 1160 deel uit van het graafschap Duras (06). Was het daarom dat de graaf van Duras en de Truidenaren Brustem herhaaldelijk aanvielen? In 1173 trok de Loonse graaf Geraert, 1171-1194, naar het Heilig Land en stelde zijn broer Hugo aan als zijn plaatsvervanger. Deze omringde het dorp met een grote wal om het te verdedigen. Nochtans zouden deze graafwerken op andermans allodium plaatsgehad hebben, "*in comitatu alterius*", of op het terrein van de kerk "*in alodio ecclesiae*", waarover de graaf van Duras voogdijrecht bleek te hebben. Cuno, graaf van Duras, belemmerde dan ook deze verdedigingswerken. Toen Geraert terugkeerde vielen de werken stil. In 1175 schonk hij een vrijheidscharter aan Brustem, in volledige overeenstemming met zijn moeder Agnes +1176, zijn broer Hugo en de deelgenoten Roger van Kortessem en diens zuster Ida. Wijst dit misschien al op een tweehoofdelijkheid van Brustem of bezat de heer van Kortessem alleen de

tienden?

Geraert was gehuwd met Adelheid, dochter van de machtige Hendrik III, graaf van Gelre en Zutphen. Ze hadden 7 zonen en 4 dochters. Volgens de kroniek van de Trudo-abdij zou Hugo zijn enige broer Geraert van zijn vrouw Adelheid beroofd hebben. Hun geluk duurde echter niet lang want Hugo en Adelheid stierven tijdens de korte tijd van hun samenleven.

In de loop van de 12e eeuw probeerde de Loonse graaf de ontwikkeling van 7 nederzettingen tot steden te stimuleren door hen vrijheidscharters naar Luiks recht te verlenen: Kolmont in 1170, Brustem in 1175, later Borgloon, Hasselt, Bilzen, Herk-de-Stad en Montenaken. Aan de basis van die vrijheden schijnen zowel militaire als economische overwegingen gelegen te hebben (07).

De juiste reden kennen we niet maar op 01 aug. 1177 vielen de inwoners van St-Truiden op verzoek van de prins-bisschop Brustem aan. In 1179 eigende Geraert zich inkomsten toe die eigendom waren van de bisschop van Luik. Deze laatste reageerde hevig en verwoestte Borgloon, Kolmont, Montenaken en Brustem. Op het einde der 12e eeuw, in 1190, werd de graaf van Loon opnieuw vermeld als leenman van de prins-bisschop van Luik (08). In die tijd kwam dat neer op een bondgenootschap tussen twee vorstendommen, Luik en Loon, tegen de machtige hertog van Brabant (09), die beweerde dat hij rechten op Brustem had (10).

Het kleine graafschap Duras werd aangehecht bij Loon, maar in 1193 moest de graaf hiervoor de suzeriniteit van de hertog van Brabant erkennen (11). In 1194 sneuvelde Geraert bij de belegering van de vesting Akko in het H.Land. Deze plaats ligt langs de Middellandse Zee en heette in de oudheid Ptolemaïs.

Zijn opvolger Lodewijk II, 1194-1218, huwde met Ada, ca.1188-1223, erfdochter van graaf Dirk VII, gravin van Holland en Zeeland.

Pas in 1203 op 22 juni erkende Lodewijk II de Luikse suzeriniteit voor het ambt Montenaken, waartoe Brustem behoorde (12). In dat jaar was er een twist ontstaan tussen de hertog van Brabant en de graaf van Loon over de grondcijns van Sint-Truiden, voor de helft in het bezit van de graaf van Loon. De bisschop van Metz, medeheer van St-Truiden, ontnam de cijns aan de Loonse graaf en droeg hem over aan de hertog van Brabant, Hendrik I, 1190-1235 (13).

Om Luik op zijn hand te krijgen droeg Lodewijk II aan de kerk verschillende eigengoederen op, om ze daarna als leen terug te ontvangen, hoewel hij reeds vroeger "*homo ligius*" (14) was van Luik (15). Dit leen bleef in het vervolg aan zijn erfgenamen verzekerd. Het ging hier meer bepaald over de burcht van Montenaken met grond en aanhorigheden, het slot van Brustem, het eigengoed Hasselt, het ganse eigengoed Tessenderlo, waarin de abdij van Averbode gelegen was en het eigengoed en kasteel van Lummen (16). Als tegenprestatie zag de prins-bisschop af van zijn aanspraak op het kasteel van Duras ten voordele van de graaf van Loon (17). Door deze overdracht gebeurde er feitelijk niets, noch voor Loon, noch voor Brustem.

Dat er in het sedert 1170 vernieuwde verdedigingsgebouw een

legerafdeling verbleef om het dorp en ook de grens van Loon te verdedigen weten we met zekerheid. Het buchtcomplex besloeg een oppervlakte van 80 aren en was omgeven door wallen en brede grachten. De achthoekige burchttoren telde vijf verdiepingen en er werd ook gezorgd voor de leefbaarheid met o.a. een waterput, een voorraadkamer, een lavabo in een rondboognis en een latrine in de muur met een verbinding naar buiten. Het spreekt vanzelf dat er een burchtheer aan het hoofd van dit uitgebreid complex stond. In 1175 bij de plechtige overhandiging van het vrijheidscharter werd er een "*Lambertus castellanus*" opgemerkt (18). In 1204 werd Wilhelmus de Petersheim als burggraaf van Brosteme vernoemd (19). In 1207 treffen we weer een "*Lambertum, filium castellani de Brustem*" aan (20). Op 30 nov. 1214 werd Lambert vermeld als "*chastelain de Brusthem*" (21). Lodewijk II overleed kinderloos op 30 juli 1218. Hij werd opgevolgd door zijn broer Hendrik I, die 3 dagen later overleed door vergiftiging. In 1218 toen een andere broer, graaf Arnold III, 1218-1221 regeerde vernoemde men als burchtvoogd en leenman "*Lambrecht van Brustem*" (22). Dit waren de eerste burchtheren van Brustem en het blijft bij een sporadische vermelding. Maar hoewel we nergens bevestiging vonden, veronderstellen we dat ridder Herman van Brustem (23) omstreeks 1250 reeds dorpsheer van gans Brustem was en meer dan waarschijnlijk de burcht bewoonde.

Willem van Rijkel, abt van St-Truiden, gaf in 1252 deze Herman de tienden van "*Alste*" en deze der kerk aldaar in pacht voor een termijn van 12 jaar, mits 50 mudden spelt jaarlijks (24). In december 1253 vinden we "*Herman de Brustemio*" vernoemd in een beslechting van een twist tussen abt Willem van St-Truiden en ridder Hugo van Borlo, door Arnold IV, 1227-1276, graaf van Loon en Chiny (25), over een meierij (26). Op 05 nov. 1255 verklaren ridder Herman en Lambrecht, bijgenaamd de schout van Brustem, dat Hendrik Beyre, schepen van Meer, geen recht heeft op de meierij van Meer (27), die hij aan de Trudo-abdij betwistte. Werden vernoemd als scheidsrechters: Renier de Ricle, ridder; Gerardus de Gelmene, schout van de graaf van Loon; Lambertus, zoon van Ide de Brustemio (28). Ook op vrijdag 14 dec. 1257 was "*Hermanus de Brustemio*" getuige van het feit dat een zekere Christiaan afstand deed van zijn mansus Nishem te Velm (29). Op 28 jan. 1266 trad ridder Arnold van Gelinden met anderen op als scheidsrechter te Tongeren in een geschil tussen de abt van Averbode enerzijds en Lambertus, kastelein van Brustem en diens zoon, anderzijds, betreffende de helft van de tienden van Kozen (30).

In 1265 kocht Herman tegen een geldsom ééntwaalfde van de tiendenopbrengst van Borlo met een waarde van 50 mudden rogge. Andere tiendenbezitters waren: de abt van Heylisse, de abdis van Boneffe en de Teutoonse Orde.

In 1269 werd nog steeds "*Herman de Brustemio, dicti de castello, milites*" vermeld. Hij overleed in dat jaar. Er ontstond onenigheid over de verdeling van zijn nalatenschap tussen zijn kinderen: broeder Theodoricus, oudste zoon; Johannes, zoon van wijlen Ludovicus; Hermanus, een jongere zoon; Lutgardis en de minderjarige dochters Catharina en Elisabeth.

Milites of geharnaste ridders vormden de hoogste stand van de bevolking. Hiertoe behoorde "Herman van Brustem, genaamd van het

kasteel of van de burcht". Zij behoorden eveneens tot de "*familia libera*" van de vorst en verschenen voor een eigen gerechtshof.

Om hun erfenis tot een goede oplossing te brengen werd niemand minder dan Jan, de oudste zoon (31) van graaf Arnold IV van Loon, aangesteld tot scheidsrechter. Wie zich aan diens uitspraak niet zou onderwerpen, kreeg een boete van zestig Luikse marken, deels te betalen aan genoemde scheidsrechter Jan en de rest aan degenen die het vonnis zouden aanvaarden. Alvorens zulk een uitspraak te doen, liet Jan zich voorlichten door de wijze mannen Egidius de Felmia en Eustatius de Borlo, beiden ridders, benevens door Johannes, wapendrager van Jan van Loon; Arnold de Berghe, Giselbert de Pepingen (32) en vele anderen.

Op 09 juli 1269 maakte de scheidsrechter zijn uitspraak bekend: broeder Theodoricus kreeg negen bunder akkergrond bij Mielen. Indien hier echter minder dan negen bunder, Loonse maat, zou gevonden worden, zou de ontbrekende grond elders aangevuld worden. Tevens ontving hij een huis te St-Truiden, gelegen in de Brustemstraat, met alles wat erbij hoorde, dat eertijds Conyus, zoon van Ermengard, bezat (33). Tenslotte viel hem nog een jaarlijkse rente ten deel van vier Luikse marken in Sint-Truiden. Hij moest echter 230 Luikse marken opleggen.

De gezusters Lutgardis, Catharina en Elisabeth ontvingen 21 bunder akkerland, afkomstig van het hof van Ordningen, eveneens Loonse maat. Zo het land kleiner bevonden werd, dan zou het met een andere akker in de vrijheid Brustem aangevuld worden.

De minderjarige Johannes, zoon van wijlen Ludovicus, kreeg het huis en het cijnshof van wijlen zijn grootvader Herman met alles wat erbij hoorde en met 7 bunder land, die ernaast gelegen waren, evenals de helft van de molen naast het huis (34 en 35) Uit de latere nalatenschap van Johannes vander Borght aan zijn zoon Bruno kunnen we opmaken dat het hier over de molen in de Beling of "*die Belke*" ging. Hermanus mocht het huis en het cijnshof behouden waarin hij woonde, met alles wat erbij hoorde en met 3 bunder akkerland, of ietwat meer, gelegen onder Brustem en Rijkel. Alle overige goederen van voornoemde heer Herman zouden Hermanus en Johannes onder elkaar gelijk verdelen. Zij waren de 2 naamdragers en van hun erfenis zou, indien nodig, een aanvulling moeten gebeuren bij broeder Theodoricus en zijn zusters. Hermanus zou als voogd optreden voor zijn neef tot deze meerderjarig was. Hiertoe moest hij tweemaal per jaar de rekening opmaken in tegenwoordigheid van 2 bloedverwanten van de vader van Johannes en 2 bloedverwanten van de moeder van Johannes, die door de scheidsrechters zullen worden aangewezen. Eveneens zal Lutgardis de voogdij waarnemen van haar zusters Catharina en Elisabeth, tot zij meerderjarig werden. Hierin werd ze bijgestaan door de ridders Lynvalles, Walter van Here (Heers) en Reynerus van Rijkel. Getuigen hierbij waren de abt van St-Truiden en Walter van Here, ridder, die samen met Jan van Loon, scheidsrechter, hun zegel aan de oorkonde bevestigden.

De volgende ridders waren aanwezig bij de bekendmaking: Willem gezegd van Hamele, Raso van Calmont, Walter van Lude, Walter van Here, de wapendrager van de graaf van Loon, Lynvallus van Pomerio, Reynerus gezegd van Rikle en een zekere Willem (36). Het zegel van de abt is ondertussen afgefallen, dat van Walter van Here hangt er nog aan, maar is licht beschadigd (37).

In het cijnsregister van het Bruyninxhof (38), lezen we : *"Item Henric Borght greve (39), 6 lut. van der kinderen tcheinsse van den Broecke. Nu dat clooster van Sint Jans buij- ten Sint Truijden van hunnen laethove te Brustem die Herman Borgreven den clooster voerss. gelaten heeft, 1 aengelsen in Bruyninxhof te Brustem"*

Daar "de Castello" en "van den Borght" hetzelfde betekende, is het wel mogelijk dat Herman ook een gift deed onder de vorm van een laathof, aan het klooster van St-Jan.

In 1270 vonden we een Lambrecht als *"chastelain"* van Brustem (40) als getuige bij de bekrachtiging van Kolmonts vrijheden door Arnold V (41). Een ridder Herman van Brustem vertrok om deel te nemen aan de Gulden Sporenslag in 1302 als schildknaap met onder zijn bevel 2 andere schildknapen en 2 wapenknechten. Herman was in het Loonse vendel ingelijfd als vazal van de Loonse graaf Arnold V 1279-1323 (42), die oom moest zeggen tegen Willem van Gulik (45), de hoge proost van St-Servaas te Maastricht en de aanvoerder van het Vlaams volksleger op 11 juli 1302. Deze Herman was mogelijk de zoon van de Herman die in 1269 overleed (43). De ridders hadden een ommetje langs Brugge gemaakt, want in de Brugse rekeningen staat: *"Hermanne Brustein met II sec. en II gars."* (44). Maar in de genealogische catalogi is deze ridder uit 1302 niet te vinden. De Lonenaars kwamen te laat op het slagveld en konden letterlijk de kaarsen uitblazen (46).

Op 30 dec. 1323 bij de overgave van het graafschap Loon door Arnold V aan zijn oudste zoon Lodewijk IV, 1323-1336, erkennen beiden leenplichtig te zijn aan Adolf van der Marck (47), die te Bouillon verbleef en de oude Arnold een lijfrente toekende van in totaal 4.000 pond per jaar. De schulden van Arnold V aan de graaf van Gulik, aan de heer van Heinsberg en aan Gerard Haec kwamen ten laste van zijn opvolger Lodewijk IV. De oude graaf overleed op 22 aug. 1328.

Lodewijk IV, gehuwd met Margareta, de dochter van Thibaut II, hertog van Lotharingen, sloot op 05 sept. 1334 een verdrag met Adolf van der Marck, prins-bisschop van Luik, Jan III, hertog van Brabant, de graven van Henegouwen, Holland, Gelre, Gulik en Zeeland. Werd hier de helft van het eigengoed Brustem aan de graaf van Gulik toegekend? Lodewijk, die kinderloos bleef, stelde per testament zijn neef Diederik van Heinsberg, zoon van zijn zus, Mathilde van Vogelsanck, als erfgenaam aan. Toen hij op 22 jan. 1336 stierf, eiste Adolf van der Marck de erkenning als heer van het leen op (48). Hij beriep zich hiervoor op een beslissing van de Rijksdag van Frankfurt uit 1246.

De nieuwe graaf Diederik van Heinsberg, 1336-1361, (49) huwde met Cunegonde van der Marck, de zuster van de prins-bisschop. Na een geharrewar dat 10 jaar duurde, kreeg de graaf in 1346 eindelijk de investituur van het graafschap Loon uit de handen van de Luikse bisschop Engelbert van der Marck.

In 1338 merken we aan het zegel van de schepensbank dat de heerlijkheid Brustem aan 2 heren toebehoorde: de graaf van Loon had de helft van het dorp met de burcht overgelaten aan de graaf

(later hertog) van Gulik in het Rijnland. De juiste aanleiding achterhalen voor deze verdeling is moeilijk.

Omstreeks 1175, toen Brustem een vrijheid werd, droeg de graaf een deel van zijn allodium en de burcht op als leen aan zijn beschermheer de Duitse keizer (50). Dit gebeurde meestal als gevolg van politiek-militaire omstandigheden. In 1014, in 1190 en in 1203 werd Loon telkens vazal van Luik. In 1175 was Roger van Kortessem en zijn zuster Ida reeds deelgenoot in het bestuur (51). Had de Duitse keizer, als suzerein, de helft van Brustem met de burcht aan de graven van Gulik beleend? Of was er een verdeling gebeurt, vermits de grootmoeder van Lodewijk IV een gravin van Gulik was? Of is Brustem wegens schulden in de handen van de Gulikse graaf gekomen in 1334?

Anno 1338

Graaf van Loon:
Diederik van
Heinsberg
1336 - 1361

Graaf van Gulik.

In goud 4 rode
dwarsbalken.

In goud een zwarte
gekroonde leeuw, ge-
tongd en genageld
van rood (52).

Voor de twee halve heerlijkheden bestond er slechts één schepensbank of gerechtshof voor burgerlijke en criminele gedingen, met zeven schepenen maar met 2 schouten, een Loonse (Luikse) en een Gulikse (53). Ten gevolge van een onderling akkoord ging de schepensbank, die Luiks recht volgde, voor beroep naar de schepensbank van Luik. De grondheer bezat een vijfvoudige macht een wetgevende, een rechterlijke, een militaire, een financiële en een bestuurlijke. Hij was in werkelijkheid de bewaarder van de openbare orde. Een heerlijkheid was in feite het gebied en de macht van een heer die alles als zijn persoonlijk bezit beschouwde.

Wanneer in 1653 de Luikse halfheerlijkheid bij de Gulikse helft werd gevoegd, betekende dit geenszins een samensmelting van beide helften tot één enkele heerlijkheid. Beide halfheerlijkheden bleven als dusdanig bestaan, maar het beheer van de Luikse helft werd overgedragen aan de Gulikse halfheer, die dus heer werd van gans Brustem. Tijdens de samenkoppeling van beide delen was er slechts één schout, nl. de Gulikse, die de rechtspraak kreeg over gans het dorp (54).

In 1347 verpandde Diederik van Heinsberg aan de prins-bisschop Engelbert van der Marck het ambt Montenaken, één der 5 rechterlijke indelingen van het graafschap Loon, gelegen ten zuiden van Sint-Truiden en 2 burchten omvattend: Montenaken en Brustem, maar uitgezonderd het kasteel van Duras met toebehoren, dat in leen was bij de hertog van Brabant. Dit was de uitvoering van de vrede van Hasselt, die in 1338 gesloten werd. Hier valt echter wel op te merken dat het wapen van der Marck reeds op het schepenzegel van Brustem

verscheen in 1342.

Mogen we hieruit besluiten dat Brustem reeds in 1342, dus vijf jaar vroeger dan de koopakte gedateerd was, tot het prinsbisdom behoorde? (55)

We veronderstellen dat Adolf van der Marck het ambt Montenaken, alsmede de burcht van Brustem inpalmde zonder de koopsom te betalen. Na de vrede van Montenaken in 1338 tussen Brabant en Loon enerzijds en Luik anderzijds, werd voorgesteld door de scheidsrechters, in deze bijgestaan door de adel van Luik, dat graaf Diederik van Heinsberg zou erkend worden als graaf van Loon. Het ambt Montenaken, de invalspoort van de Luikse erfvijand, de hertog van Brabant, werd door Luik tegen een bepaalde som afgekocht, zijnde 34.000 realen. De burcht van Kolmont, die door Adolf van der Marck in bezit was genomen, werd terug aan Diederik van Heinsberg afgestaan. We mogen veronderstellen dat de prins-bisschop tegelijkertijd de hand legde op het ambt Montenaken.

In de 17e eeuw merken we dat de prins-bisschop herhaaldelijk veronderstelde dat de Brustemse burcht tot zijn halfheerlijkheid behoorde, hoewel de burcht en het latere waterkasteel deel uitmaakten van de Gulikse helft. Hierover ontstond een ruzie tijdens de installatie van Jan Bruyninx op 16 aug. 1610.

Slechts op 18 juni 1346 werd graaf Diederik van Heinsberg weer de trouwe vazal van de nieuwe Luikse kerkvorst Engelbert van der Marck, hoewel er op 08 aug. 1343 reeds te Duras uitgemaakt was dat het graafschap Loon aan Diederik toekwam. Mogelijk had de dood van zijn zoon, Godfried van Loon (56), in 1342 deze beslissing bespoedigd (57).

Op 20 nov. 1347 werd de verkoopakte opgesteld en de schuld vereffend (58). Engelbert hielp de Loonse financiën er weer bovenop door tot de voorgestelde verpanding van het ambt Montenaken over te gaan. Hij leende aan graaf Diederik 15.000 kleine gouden gulden met het juiste Florentijns gewicht en 11.200 gouden gulden van het oude gewicht met het merk van de Franse koning (realen) uit, omdat de graaf het gebied had vrijgekocht van de hertog van Brabant. Dit alles gebeurde met het recht op terugkoop binnen de 20 jaar. Eens deze termijn voorbij, zou het ambt Montenaken definitief aan de Luikse kerk vervallen (59).

Anno 1349

Prins-bisschop van Luik
Engelbert van der Marck
1345 - 1363

Graaf van Gulik

In goud een dwarsbalk,
geschaakt in 3 rijen
van zilver en rood.

In goud een zwarte
leeuw, getongd en
genageld van rood.

Randschrift: Sigillum commune ville seu libertatis Brusteme.

De eerste jaren na de tweedeling hing de Gulikse helft rechtstreeks af van de graaf van Gulik. De zegels van de schepenbank van 1338, 1342 en 1349 vertonen de wapens van Loon of Luik enerzijds en dat van de graaf van Gulik anderzijds.

Daar het bestuur in de praktijk erg moeilijk bleek, gaf de graaf van Gulik omstreeks 1350 zijn helft in leen aan de familie van Stein van Diepenbeek met wie er een familieband zou bestaan hebben (60).

Eerst zou hij het, volgens Jacques de Hemricourt (61), aan Jacques van Stein van Diepenbeek gegeven hebben. Deze was gehuwd met de oudste dochter Wane van ridder Humbert de Bernalmont. Maar Jacques overleed reeds omstreeks 1321 (62).

Zijn zoon Lodewijk van Stein van Diepenbeek was zeker halfheer van Brustem, heer van Diepenbeek (1323) en van Rekem, pair (hoge adel) van St-Lambertus (1322), seneschalk van het graafschap Loon (juni 1330), drossaard en raadsheer van het hertogdom Brabant (ca.1332). In 1334 werd hij tot ridder geslagen en in 1338 vergezelde hij de hertog van Brabant in de oorlog tussen Engeland en Frankrijk (63). Door de prins-bisschop werd hij in 1347 tot erfvoogd van de stad Luik benoemd (64). Jacques de Hemricourt schreef dat hij de moedigste ridder van Brabant was (65). Zijn wapen merken we op de linkerzijde van het schepenbankzegel van Brustem in 1352 (52).

Anno 1352

Prins-bisschop van Luik
Engelbert van der Marck
1345 - 1363

Lodewijk van Stein
van Diepenbeek.
ca. 1350 - 1354

In goud een dwarsbalk,
geschaakt in 3 rijen
van zilver en rood.

Geruit van goud en
rood. (3-3-1)

Randschrift: S. Scabinorum (et oppidi) Brustemiensis.
Lodewijk van Stein huwde met Marguerite van Sombreffe (66), dochter van Jean II, heer van Sombreffe, ridder (67). Het schepenbankzegel van 1358 vertoonde reeds het alliantiewapen (68) Diepenbeek-van Sombreffe, omdat Lodewijk in 1354 overleed.

Anno 1358

Prins-bisschop van Luik
Engelbert van der Marck
1345 - 1363

Weduwe Marguerite van
Stein van Diepenbeek-
van Sombreffe.
1354 - ca. 1380

In goud een

Gedeeld:

dwarsbalk,
geschaakt in
3 rijen van
zilver en rood.

1. Geruit van goud en
rood met in het
schildhoofd een ba-
rensteel met 3 han-
gers van....
2. In goud een rode
dwarsbalk, verge-
zeld van 3 rode
vogels in het
schildhoofd.

Randschrift: S. Scabinorum et oppidi Brustemiensis.

In 1361 na de dood van graaf Diederik op 19 januari, die weer eens kinderloos stierf, kwam een tweede successieoorlog. Godfried van Dalenbroek (69), de opvolger van Diederik, verkocht zijn rechten op de troon van Loon en Chiny op 25 jan. 1362 aan zijn neef, Arnold van Rummen. Deze was eveneens langs zijn moeder, Johanna van Kwabeek, een kleinzoon van graaf Arnold V. (70). Hij werd graaf van Chiny en pretendent graaf van Loon. Maar zijn vrienden en ook de keizer steunden hem niet meer. Hij deed tweemaal een gewapende inval in het graafschap: in 1363 via Herk-de-Stad en in 1364 via Beringen. Het Luikse leger belegerde zijn kasteel te Rummen, waar voor de eerste maal in onze streken met donderbussen werd gevraagd. Maar na 9 weken gaf hij zich over op 14 okt. 1365. De burcht werd afgebrand en volledig afgebroken. Op 27 maart 1366 stierf zijn ambitieuze vrouw, Elisabeth van Lierde, (een onwettige dochter van de graaf van Vlaanderen Lodewijk van Crécy) te Gent en op 21 sept 1366 verkocht hij zijn rechten op het graafschap, samen met zijn schoonbroer, Jan van Hamal, aan de Luikse prins-bisschop Jan van Arkel (1364-1378) voor een jaarlijkse rente (71).

Deze Jan van Hamal was de vader van Marie van Hamal, die huwde met Conrard van Alsteren. Hun nakomelingen zouden halfheer van Brustem worden.

De Luikse prins volgde nu de graaf van Loon op als halfheer van Brustem, maar in feite was hij dit reeds sedert 1342.

Na de dood van Lodewijk van Stein van Diepenbeek in 1354 (71), werd diens weduwe Marguerite van Sombrefe, vrouwe van de Gu-likse helft van Brustem (72). Hun zoon Henri van Stein van Diepenbeek, geboren omstreeks 1345, was nog minderjarig bij de dood van zijn vader. Hij was jonker in 1365, werd ridder geslagen in 1367, aangesteld als voogd van Luik (73) en in 1373 lid van de "Etat Noble". Eerst huwde hij in 1362 met Jeanne de Trazegnies, en nadien met Marie, dochter van Henri de Quadereppe (bij Brussel) (74). Hij overleed zonder erfgenaam in 1395 tussen 06 sept. en 24 nov. (75). In 1355 betaalde hij het verheffingsrecht van zijn vaders goederen (76).

In 1364 werd Jan van Arkel (1364-1378) prins-bisschop. Aan de nieuwe vorst moest afhankelijkheid betuigd worden in de vorm van een relief of leenverheffing. Men droeg het leen op als erkenning en betaalde

meteen een vergoeding, recognitie. In 1376 verscheen het wapen van Jan van Arkel op de schepenbankzegel van Brustem.

Het familiewapen van Stein van Diepenbeek-van Sombrefte bleef behouden. Dus mogen we veronderstellen dat Marguerite van Sombrefte het beheer van de helft van Brustem bleef waarnemen in de plaats van haar zoon Henri van Stein van Diepenbeek. We weten niet wanneer Marguerite van Sombrefte overleed, maar in 1386 verkocht "Heinrich, heer van Diepenbeek en erfvoogd van Luik" voor zijn schepenbank te Brustem, een bos aan de commanderij van de Duitse Orde te Bernissem. Hiervoor kreeg hij de toelating van de leenheer, de hertog van Gulik en van Gelder. Na zijn moeders dood werd hij te Brustem opgevolgd door zijn neef Willem van Sombrefte.

Anno 1376

Prins-bisschop
Jan van Arkel.
1364 - 1378

Alliantiewapen van Stein
van Diepenbeek - van Sombrefte.

In zilver 2 gekanteelde en tegengekanteelde dwarsbalken van rood.

Het wapen uit 1358, maar zonder barensteel.

Twee jaar later, in 1378 overleed prins-bisschop Jan van Arkel, halfheer van de Luikse helft van Brustem. Hij werd opgevolgd door Arnold van Hoorn (1379-1389). Daarna was het de beurt aan prins-elect (77) Jan van Beieren (1389-1418), die op 14 nov. 1389 als 16-jarige benoemd werd door de paus. Het was een werelds man, die weigerde om de wijdingen te ontvangen.

Op 04 aug. 1394 was ridder Henri, heer van Diepenbeek, te Luik aanwezig op het paleis van prins-elect Jan van Beieren, bij de overdracht van het leen van Johannes de Castro, zoon van Ludovicus de Castro, aan zijn zoon en erfgenaam Bruno (78):

"Bruno, filius quondam Johannis de Castro de Bruestem, relevavit Leodii, mensis augusti die quarta, unam mansionem cum appenditiis jacentem in villa seu libertate Bruestem prout dominus Ludovicus de Castro, quondam ejus avus, possidere consuevit, per obitum dicti quondam Johannis sui patris. Salva etc. Presentibus domino Henrico, domino de Dypenbeec, milite, Johannes Oem de Bochoven, Johanne de Fologia, Jahanne Preyt, Nicholao de Vorda et pluribus aliis".

Vertaling: "Bruno, zoon van Johannes vander Borght of de Castro zaliger, erfde te Luik op de 4de augustus, een verblijf met toebehoren, gelegen in de vrijheid Brustem, zoals de heer Lodewijk vander Borght of de Castro, wijlen zijn grootvader, dit bezat, en dit door de dood van de genoemde wijlen Johannes, zijn vader. Aanwezig waren: Henri, heer van Diepenbeek, ridder, Johannes Oem van Bochoven, Johannes van Velm, Johannes Preyt, Nicolaas van Voort en vele anderen" (79).

Maar er was nog een andere erfgenaam, een zekere Laurentius vanden Greyn uit Weert, die erfde van Bruno: "Laurentius vanden Greyn

de Weert relevavit ibidem unam curiam sive mansionem, que quondam fuit domini Ludovici de Castro, continentem circiter bonuarium cum dimidio jacentem in villa seu libertate de Bruestem, et terras contiguas dicte curie adjacentes in una pecia continente circiter sex bonuaria cum dimidio, nuncupata "die Belke", per reportationem Brunonis, filii quondam Johannis de Castro de Bruestem, separata a majori feodo de consensu domini Leodiensis, et ibidem prefatus Laurentius recognovit prenominato Brunoni suam culturam perpetuam in bonis prescriptis mediantibus XIII florenis dictis vrancken de Francia, solvendis quolibet anno eidem Laurentio aut ejus heredibus in civitate Leodiensi, medietatem videlicet in navitate domini, et mediatim in festo nativitatis beati Johannis Baptiste, sub tali conditione si dictus Bruno vel sui heredes esset seu essent in defectu solutionis francorum predictorum de quocumque termino hoc esset, tunc ad requestam ipsius Laurentii vel suorum heredum, prefatus Bruno vel sui heredes adjornari debent ad quindenam ad probandum solutionem, quod si non probaverit, dominus debet ipsum resasire in bonis prelibatis" (80)

Vertaling: "Laurentius vanden Greyn uit Weert erfde daar op dezelfde plaats een gebouw of huis, dat ooit toebehoorde aan de heer Lodewijk vander Borgh of de Castro, van ongeveer anderhalf bunder, gelegen in de vrijheid Brustem, en de aangrenzende gronden van voornoemd huis, gelegen in een domein van ongeveer 6 1/2 bunder, genoemd "die Belke", door de nalatenschap van Bruno, zoon van wijlen Johannes vander Borgh of de Castro, afgescheiden van het grotere leen met toestemming van de heer van Luik, en op dezelfde plaats erkende voornoemde Laurentius aan de voornoemde Bruno de eeuwige uitbating van onderhavige goederen in ruil voor 14 florijnen, genoemd Franse franken, die elk jaar moesten betaald worden aan dezelfde Laurentius of zijn erfgenamen in de stad Luik, deels op het geboortefeest van de Heer, en deels op het geboortefeest van de H. Johannes de Doper, onder zulke voorwaarden dat indien de genoemde Bruno of zijn erfgenamen in gebreke van betaling zouden gevonden worden inzake voornoemde franken van welke termijn ook, dan zal voornoemde Bruno of zijn erfgenamen op vraag van Laurentius persoonlijk of zijn erfgenamen, aangespoord worden om de betaling te doen, indien hij dit niet aanvaard, dan moet de heer zelf beslag leggen op de goederen"

Op dezelfde dag 04 aug. 1394 en met dezelfde aanwezigen deed prins-elect Jan van Beieren een bekendmaking: "Jan van Beieren, ... (titels)... maken bekend aan allen dat in het jaar M^oCCC^oXCI^oIII^o, van de geboorte van Ons Heer, op 4 augustus, verschijnend voor ons in ons paleis te Luik, voor ons en onze feodale heren van ons graafschap Loon, die ondertekend hebben, de edele heer Bruno, eens de zoon van Johannes de Castro of vander Borgh te Brustem. Hij was zo besloten, dat hijzelf uit eigen wil en spontaan in onze handen gelegd heeft, een gebouw of verblijf met bijgebouwen, gelegen in de vrijheid Brustem en bevattend anderhalf bunder en ook zekere andere akkergrond, genaamd "die Belke". Deze grond was gelegen in een domein van 6 1/2 bunder eraan palend, met onze welwillendheid en de goedkeuring van onze zoon, gescheiden van sommige andere goederen, door ons alsook door de heer graaf van Loon, en met hem een feodale heer, die alle voornoemde goederen placht als leen te houden, zolang als de heer Lodewijk leefde, ooit van het kasteel en militair. De aanbreng van die aard heeft voornoemde Bruno gedaan, nadat de genoemde goederen zo waren aangebracht, op passende wijze

en met name genoemd en naar het werk van Laurentius, gezegd vanden Greyne uit Weert, met behoud van ons recht en van gelijk wie in deze zaken, hebben wij voornoemd goed of verblijf teruggegeven alsook de toebehorende goederen en ook 6 1/2 bunder akkergrond, die naast dit goed gelegen was en gescheiden van de andere goederen, zoals gezegd, aan de uitverkozen Laurentius door ons en onze opvolgers, de graven van Loon, door zichzelf en zijn erfgenamen in leen gehouden. Hijzelf heeft de goederen van dusdanig leen van ons overgenomen en ons daarna zijn trouw en eer betuigd volgens de ritus en de gewoonte van het paleis, van ons genoemd graafschap, met de verschuldigde en gewone geplogenheden. Toen hij dit zo had uitgevoerd, heeft voornoemde Laurentius uit eigen wil op dezelfde plaats aan genoemde Bruno erkend, dat hijzelf bezat en moest hebben de eeuwige bebouwing van de goederen, door hem zoals gezegd opgenomen, mits betaling van 14 Franse franken aan Laurentius zelf of zijn erfgenamen door voornoemde Bruno of zijn erfgenamen, elk jaar van dan af te betalen, de helft op het feest van de geboorte van de Heer en een ander deel op het feest van de geboorte van de H. Johannes de Doper, met zulk een voorwaarde eraan verbonden, als het zou gebeuren, dat het ontbreekt, dat genoemde Bruno of zijn erfgenamen in gebreke zouden gevonden worden in de betaling voor gelijk welke termijn of jaar en dat genoemde Bruno wegens zo 'n ingebrekestelling bij ons of bij onze erfgenamen en leenmannen van ons genoemd graafschap Loon zal uitgenodigd worden op een zitting om de verschuldigde betaling aan te tonen, die gepast is voor de termijn of het jaar.

Indien hij dit niet kan tonen aan mij of onze erfgenamen, dan zal van dan af de genaamde Laurentius kunnen en moeten in bezit komen van de genoemde goederen en hij of zijn erfgenamen zullen er terug kunnen van genieten en er vreedzaam en rustig laten bezit van nemen als geërfde goederen en wij, die aan deze voorwaarden onze goedkeuring hebben gegeven, hebben alle genoemde goederen en de herinnering van onze feodale heren van ons genoemd graafschap, hier aanwezig hebben gemeend dit toe te vertrouwen, namelijk van onze getrouwen de heer Henri, heer van Diepenbeek, ridder, Johannes Oem van Bochoven, Johannes van Velm, Johannes Preyt van Kortessem, Nicolaas van Voort en vele anderen.

Gegeven onder ons zegel in tegenwoordigheid op voornoemd jaar en dag". (81)

We bemerken de aanwezigheid van de Brustemse halfheer Henri van Diepenbeek en ook van Johannes Oem, de seneschalk van Maaseik, die in 1390 heer werd van het dorp Bokhoven op de Maas bij Den Bosch. Hij overleed in 1398.

Een jaar nadien kwam er iets aan het licht. Bij de verdeling van de erfenis van "Herman de Brustemio, dicti de castello, milites" (gezegd van het kasteel, ridder) in juli 1269 werd er gesproken over de minderjarige kleinzoon Johannes, de zoon van de reeds overleden Ludovicus.

Maar in het jaar 1395 werd er in het leenregister van prins-elect Jan van Beieren een tekst geschreven die ons doet vermoeden dat er in 1269 verzwegen werd dat deze Ludovicus twee zonen had: Johannes en Ludovicus jr.: "Ludovicus de Castro of vander Borght, schepen van Brustem, zoon van wijlen Ludovicus de Castro of vander Borght uit Brustem, erfde in het kasteel te Hoei, in het jaar 1395, de 25ste december, een bezitting gelegen te Brustem, tussen het huis

van heer Daniel en een moeras, door de dood van wijlen de genoemde Ludovicus, zijn vader, en de heer verklaarde dat hij het testament van Johannes, zijn broer, niet goedkeurde. In tegenwoordigheid van de heren Egidius Chabot, heer van Semeys, Boudewijn van Motta, ridder, Hubert van Malsen, Bartolomeus van Malsen, Nicolaas van Voort. (82)

In het cijnsregister van het Bruyninxhof (83) treffen we aan:
"Item Lodewic Johans soen Lodewics vander Borght, 6 lut. ende 2 cap. van sinen ghesete doer hi en woent, ende 12 lut. ende 2 cap. van sinen hove int Custer, regenote de strate in twee sijden achter de Berchhof die gelegen ane Lambrechts Daniels porte over die merheit Soetboyen ende 13 lut. ende 2 cap. van Geraerts hove was van herke die ghelegen es bi Godeverts hof van Scoenwinckele, regenote den voerscreven hof ende de strate ende tvelt, ende der selve Lodewic 1 swarten van 1 stukke lants dat hi vercreecht ane der kelnere van den cloestre, dat lant was Lisbetten van Lovene. Ende der selve Lodewic 1 lut. van 25 roden die liggen op den wech daer men gaet Taelster Broecke wert, regenote den wech voers."

Er werd echter een onderscheid gemaakt met "her Lodewic vander Borght", die de broer van Johannes was en tevens ook schepen van Brustem:

"Item mijn here her Lodewic vander Borght, 2,5 lut. van 3 roeden lants die liggen aechter Stedinxs int Cingelvelt bij de Houtstrate" (84).

"31 roden lants die liggen ane den pat daer men gheet te heren Lodewics wert" (85)

Hieruit weten we dat Johannes vander Borght of de Castro ook een zoon had die Lodewijk heette. Hier werd ook gesproken over "sinen hove int Custer, regenote ane Lambrechts Daniels porte." In het jaar 1395 erfde Johannes broer Lodewijk "een bezitting gelegen te Brustem, tussen het huis van heer Daniel en een moeras". Waarschijnlijk woonde hij in 't Custert.

Zou de familie de Castro of vander Borght langs Bruno geen nieuwe vertakking gegooïd hebben, die zich nadien Bruyninx noemden?

Reeds enkele jaren voor het overlijden van Henri van Stein van Diepenbeek in 1395, werd hij als Gulikse halfheer van Brustem opgevolgd door zijn neef, Willem I van Sombrefte, de zoon van Jean III, heer van Sombrefte en van Jutte de Wevelichoven. Deze was gehuwd met Margareta, dochter van Jean, heer van Kerpen in de Eifel. Hij overleed op 11 maart 1400 en werd in Rekem begraven (86), dat hij in 1397 verwierf.

Het schepenbankzegel van 1392 toonde ons de wapens van de twee halfheren: Jan van Beieren en Willem I van Sombrefte.

Anno 1392

Prins-elect van Luik
Jan van Beieren
1390 - 1418

Willem I van Sombrefte
ca. 1392 - 1400

Gevierendeeld:
1 en 4: linksschuin
geruit van zilver
en blauw.
= Beieren.
2 en 3: gevierendeeld
van goud:
A en D: zwarte leeuw,
B en C: rode leeuw.
= Henegouwen.

In goud een rode
dwarsbalk, vergezeld
van 3 rode
vogels faasgewijs
geplaatst.
= van Sombreffe.

Volgens de leenregisters van Gulik was in 1402 Willem I van Sombreffe met het halve dorp en de rechtspraak van Brustem beleend (87):
"Anno 1402 Wilhelmus van Sombreffe relevavit mediet pagi de Brusthem siti prope Trudonopolim in Episcopo Leodiensi a Duce Juliacensi".

Waarschijnlijk werd deze leenverheffing pas gedaan na de dood van Willem I van Sombreffe in maart 1400.

Ook in 1403 was er een leenverheffing van Willem II van Sombreffe, ridder, heer van Kerpen en van Rekem, gehuwd met Elisabeth Chabot, vrouwe van Colonster en daarna met Gertrude de Saffenberghe. Hij was de zoon van Willem I (88):
"Anno 1403 Wilhelmus van Sombreffe dicti Wilhelmi filius relevavit ut supra" (89)

In 1419 werd Jan van Heinsberg (1419-1455) de nieuwe prins-bisschop en dus de halfheer van Brustem. In 1421 prijkte het wapenschild van beide medeheren op het schepenbankzegel van Brustem: Jan van Heinsberg en Willem II van Sombreffe.

Anno 1421

Prins-bisschop van Luik
Jan van Heinsberg
1419 - 1455

Willem II van Sombreffe
1400 - 1424

Gevierendeeld:
1 en 4 gedeeld:
A: goud en rood gedwarsbalkt van 10 stukken.
= Loon
B: in blauw, 2 ruggelings geplaatste vissen, vergezeld van 4 zilveren kruisjes = Chiny
2 en 3: in rood een gouden leeuw met gespleten staart
= Heinsberg
In een gouden hartschild:

In goud een rode
dwarsbalk, vergezeld
van 3 rode vogels,
faasgewijs geplaatst
= van Sombreffe.

een zwarte leeuw.

Willem II van Sombreffe verkocht het Gulikse leen, echter met toestemming van hertog Adolf van Gulik-Berg, aan de familie van Hamal bij Tongeren (90).

L.de Herckenrode vermeldde Willem I van Alsteren, zoon van Conrard van Alsteren (+1393) en Marie van Hamal, (een afstammeling van de Loonse graaf Arnold V), gehuwd met Isaude van Kerckem, reeds als de halfheer van Brustem. Maar deze overleed, volgens hem, in 1420, dus zeven jaar voor de leenverheffing in 1427 (91).

Jacques de Hemricourt liet deze Willem I van Alsteren sterven in 1422 (92).

J.Paquay liet hem in "*La seigneurie de Hamal*" nog leven in het jaar 1427 (93), maar in "*Kerkom*" liet hij hem ontslapen in 1422 (94). Deze Willem I was tevens heer van Hamal, Kerkom en Montfort-sur-Ourthe. Hij was rond 1400 getrouwd met Isaude van Kerckem die in de gemeente Kerkom een Loons leengoed, genaamd Aalstergoed, bezat. Door zijn huwelijk kwam dit goed in het bezit van Willem van Hamal, die nu Willem I van Alsteren, gezegd van Hamal, genoemd werd.

Zijn oudste zoon, Willem II van Alsteren, volgde hem op en werd in 1424 halfheer van Brustem (92). Daar de leenverheffing te Gulik plaatsvond in 1427 (90), kan het slechts Willem II van Alsteren, de zoon van Willem I, zijn, die halfheer van Brustem werd: "*Anno 1427 relevavit Wilhelmus van Alsteren ut supra*". (90)

Geen enkel document maakte de naam van zijn echtgenote bekend. Volgens de kwartieren, die de grafzerk van Guillaume d'Argenteau, echtgenoot van Marie van Alsteren, te Esneux versieren, zou zij 'n van Kerckem geweest zijn, zoals zijn moeder. Maar het kan ook zijn dat ze niet van adel was en dat het kwartier met opzet verschoven werd (92).

Bij het vredesverdrag van 15 dec. 1431 tussen de hertog van Bourgondië Filips de Goede, als graaf van Namen, en de Luikse prins-bisschop Jan van Heinsberg was Willem II van Alsteren één van de negen belangrijkste vertegenwoordigers van de "Etat Noble" van Luik (95). Hij werd ridder op 10 maart 1441 (92), trok met bisschop Jan van Heinsberg op kruistocht in 1444 en was aanwezig op de Blijde Inkomst van prins-bisschop Lodewijk van Bourbon op 13 juli 1456 (95).

Het familiewapen van Alsteren, gezegd van Hamal, stond afgebeeld op het schepenbankzegel van 1432, 1460 en 1485 (52).

Anno 1432

Prins-bisschop van Luik
Jan van Heinsberg
1419 - 1455

Willem II van Alsteren,
gezegd van Hamal.
1424 - 1456

Gevierendeeld:
1 en 4: een zilveren
gekroonde leeuw met
gespleten staart
= Alsteren.

2 en 3: in zilver 3
rode aaneengesloten
spitsruiten
= Hamal.

Op de schepenbankzegels van Brustem stond viermaal het schild van Alsteren afgebeeld, maar de kwartieren 1 en 4 waren nooit gedwarsbalkt, zoals het wapenschild van de familie van Alsteren eigenlijk toont: acht of tienmaal gedwarsbalkt van goud en rood met over alles heen een zilveren gekroonde leeuw met gespleten staart.

Eigenaardig is ook het feit dat jonker Godgaf van Alsteren, schout van St-Truiden in 1545 geen leeuwen in zijn wapen voerde. De vraag kan gesteld worden of het hier wel degelijk ging om de leeuw van het geslacht van Alsteren. Of was het misschien de leeuw van de hertogen van Gulik, die de leenheren waren van de helft van Brustem (52).

In 1461 werd weer een leenverheffing van de Gulikse helft van Brustem gedaan (96):

"L'an 1461 Wilhelmus ejus filius relevavit dictus tunc domini in hamal ut supra"

Hier was het dus de zoon Willem III van Alsteren, ridder en heer van Hamal, die zijn vader Willem II opvolgde als Gulikse halfheer van Brustem. Willem II was in 1456 overleden.

Op 29 dec. 1474 werd Willem III na de verdrinkingsdood van zijn broer Jan van Alsteren in 1473, ook heer van Kerkom (97).

Deze Willem III huwde met Catharina van Withem, vrouwe van Boutersem (gedeeltelijk), dochter van Jan van Withem en van Catharina van Duras-Ordingen, vrouwe van Huldenberg in Brabant (98). Hij was tevens burgemeester van Luik en lid van de "Etat Noble".

Hertog Filips de Goede, die het prinsbisdom Luik in handen wilde krijgen, verkreeg, met medehulp van paus Calixtus III, dat Jan van Heinsberg troonsafstand deed. Zijn eigen neef, Lodewijk van Bourbon, werd op 30 maart 1456 benoemd tot prins-bisschop van Luik.

Op het schepenbankzegel van 1460 verscheen zijn wapenschild als halfheer van Brustem.

Anno 1460

Prins-bisschop van Luik
Lodewijk van Bourbon
1456 - 1482

Willem III van Alsteren,
gezegd van Hamal.
1456 - 1490

In blauw 3 gouden
lelies met over
alles een rode
schuinbalk
= Bourbon.

De leeuw heeft geen ge-
spleten staart.
= van Alsteren.
Er zijn 5 spitsruiten.
= van Hamal.

Randschrift: Sigillum Scabinorum et Libertatis Bruystemiensis.

Bij de dood van de Bourgondische hertog Filips de Goede, eind juni 1467, sloten de Luikenaren een verbond met de Franse koning Lodewijk XI. Karel de Stoute liet de opstandige stad via zijn herauten weten dat hij tegen haar een "oorlog zonder genade" zou voeren. Een 25.000 tot 30.000 strijders kwamen Sint-Truiden belegeren. Een 18.000 manschappen uit Luik en Loon, onder leiding van de oude Willem van Berlo, installeerden zich te Brustem. Daar had op 27 okt. 1467, tijdens het plaatselijk bewind van Willem III van Alsteren, gezegd van Hamal, de slag van Brustem plaats. Het Luiks-Loons leger leed de nederlaag, Brustem werd verwoest en meer dan de helft der inwoners vond de dood.

In 1482 werd Lodewijk van Bourbon vermoord door Willem van der Marck en opgevolgd door Jan van Hoorne (1483-1505). In 1485 stond zijn wapenschild reeds op het schepenbankzegel. Willem III van Alsteren overleed enkele jaren later in 1490 (99).

Anno 1485

Prins-bisschop van Luik
Jan van Hoorne
1483 - 1505

Willem III van Alsteren,
gezegd van Hamal
1456 - 1490

In goud 3 rode
posthoorns, ge-
ringd en gemon-
d van zilver
= Hoorne

De leeuwen met gesple-
ten staart zijn ge-
kroond.
= van Alsteren.
Er zijn 5 rode spits-
ruiten
= van Hamal.

Randschrift: ...binorum + ... + oppidi + de +

Over de opeenvolgende heren van Alsteren was er bij verschillende geschiedkundigen onenigheid. Jacques de Hemricourt besloot dat er drie opeenvolgende heren van Alsteren waren, die zich Willem noemden. Deze stelling kunnen we zeker volgen. Le Fort gaf maar twee heren die Willem van Alsteren heetten.

Stamboom van de familie van Alsteren van Hamal

1.-Volgens Jacques de Hemricourt (100).

Conrard van Alsteren	X	Marie van Hamal
+ 1393	1360	
/		
Jean	Willem I	Thierry
	X Isaude van Kerckem	
	Ridder 1386	+ 1391
	+ 1422	
/		
Willem II	Jan	Catharina
Heer Brustem 1424-1456	Kanunnik in 1442	X Henri van Galen
ridder 1441 + 1456		XX Jean van Sombreffe

leenverheffing 1427

Willem III Heer Brustem 1456-1490 X Catharine van Withem leenverheffing 1461	Jan Heer Kerkom + 1473 verdronken	Marguerite X Pierre de Herbais
---	---	--

Jan Heer Brustem 1490-1520 X Marg.van Hamal de Soy Vrouwe Brustem 1520-1524 leenverheffing 1494	Laurent Heer Kerkom + 08.12.1538 X Maria v.Vorsen	Marie X G. d'Argenteau sire d'Esneux.
---	---	--

Willem Jan	Catharina	Pentecôte	Elisabeth X Hub.van Eys Heer Brustem 1529-1553	Tenne	Marguerite X Gerdt v. Ghoer Heer Brustem 1524-1529
-------------------	------------------	------------------	---	--------------	---

2.-Volgens Le Fort (101).

Conrard van Alsteren X **Marie van Hamal**
1360

Jean X Marie vd Marck	Willem I Heer Brustem 1427 X Isaude v. Kerckem	Conrard	Thieri Kanunnik + 1391
------------------------------------	--	----------------	-------------------------------------

Willem II Heer Brustem 1461 + 1490	Jan Kanunnik in 1442	Catharina X Henri van Galen XX Jean van Sombrefte	Laurent
---	-----------------------------------	--	----------------

X Catharine van Withem
leenverheffing 1461

Jan Heer Brustem 1490-1520	Laurent X Marie v.Vorsen	Willem bastaard
X Marg.van Hamal de Soy leenverheffing 1494	+ 08.12.1538	X Agnes Damartin 1477

Willem Kan.	Jan Catharina xE.vd	Pentecôte Elisabeth Marck	Tenne X X	Marguerite Hub.van Eijss Gerdt v.Ghoer
		Heer Brustem 1529-1553		Heer Brustem 1524-1529

III.B.1. De Heerlijkheid Bronnen

- 01.-Jos Lyna.-"Het graafschap Loon", 1956, blz.10.
- Jos Moors.-"De graven van Loon", O.L.V.L., jrg.47, 1992, blz.127.
- 02.-Broeder Max.-"Tessengerlo: vroeger en nu", 1960, blz.49
- 03.-Frank Decat.-"Brustem in de middeleeuwen", 1985, blz.9.
- 04.-Jan Baerten.-"Het graafschap Loon, 11de-14de eeuw".
- Rob.Van Roosbroeck.-"Twintig eeuwen Vlaanderen-Geschiedenis van Vlaanderen", deel 1, 1972, Heideland, blz.394.
- Jos Moors.-a.w., blz.131.
- 05.-Camille de Borman.-"Chronique de l'abbaye de Saint-Trond", deel II, 1877, blz.74 en 77.
- 06.-Rob.Ulens.-"Hoe ver staan we met onze kennis over de wording en de ontwikkeling van het graafschap Loon?", Limburg, deel 16, juni 1935, blz.231.
- 07.-Eduard Van Ermen.-"Limburg in stukken", blz.15.
- 08.-L.Vanderkindere.-"La Chronique de Gislebertus Montensis" in Commission royale d'histoire, Brussel, 1904, blz.253.
- 09.-Dr.Mathieu Bussels.-"Jubileumuitgave Boerengilde Brustem-Ordingen: 1896-1946".
- 10.-Frank Decat.-a.w., blz.9.
- 11.-Jos Moons.-a.w., blz.134.
- 12.-Jos Lyna.-a.w., blz.12.
- 13.-Mgr.H.Kesters.-"De naasting van Sint-Truiden door het prinsbisdom Luik", Limburg, jrg.12, blz.46.

- 14.-Een vazal koos uit zijn diverse suzereinen zijn "dominus ligius", die hij met absolute voorrang zou dienen en aan wie hij een "homagium ligium" beloofd had, dus een soort super-hulde. Van deze heer was hij de "homo ligius" voor het "feodum ligium".
- 15.-Frank Decat.-a.w., blz.12.
- 16.-Broeder Max.-a.w., blz.50.
- 17.-J.Coenen.-"Limburgse Oorkonden", Maaseik, 1834, blz.254, nr.656.
- 18.-Jean Gessler.-"La charte de Brusthem", 1924, blz.8.
- 19.-Willy Driesen.-"Brustem, grensburcht en Loonse vrijheid", 1988.
- 20.-Joseph Daris.-"Notices sur les églises du diocèse de Liège", deel 4, Luik, blz.121-122.
- 21.-August Kempeneers.-"De oude vrijheid Montenaken", 1861, blz.344.
- 22.-Willy Driesen.-a.w.
- 23.-Ridder was in de Middeleeuwen oorspronkelijk de benaming van de bereden krijgsman (ruiter). De naam drukte dus een functie uit, geen stand. Het leven als militair en het houden van een paard en wapenuitrusting waren slechts mogelijk voor diegenen die over ruime middelen van bestaan beschikten. De ridders kwamen dan ook in de regel voort uit de kringen van de feodale adel.
- 24.-J.Coenen.-a.w., nr.1560.
- 25.-Arnold IV was in 1226 gehuwd met Johanna van Chiny en daardoor ook graaf van Chiny. Dit gebied lag in de provincie Luxemburg, op de Semois. Hij volgde Lodewijk III, 1221-1227 op.
- 26.-J.Coenen.-a.w., nr.1584.
- 27.-Idem, nr.1626.
Een Mere, Meer of Boxmeer lag te Brustem in Terstok. Het was een leen van de leenzaal van Kuringen. Het hof van Mere was in 1428 in het bezit van jonker van Mere. (R.A.H.-Oorkonden Brustem, nr.7.)
Bij de 7 graven van Brustem werd ook een jonker van Mere of Vandermeren genoemd, naast Hamel, van der Borch, van der Blocquerie, Pulincx, Bruynincx en Elderen.
Er was nog een Meer bij Tienen, een Val-Meer bij Tongeren en een Meer bij Hoogstraten.
- 28.-Ida de Brustemio, zou wel eens Ida van Kortessem kunnen zijn, die in 1175 deelgenoot van Brustem was samen met de graaf van Loon.
- 29.-J.Coenen.-a.w., nr.1679 en nr.1982.
- 30.-Jaak Brouwers.-" De oudste ridders van Gelinden", Limburg, jrg.1978, aflev.5 en 6.
- 31.-Jan, z.v. Arnold IV en Johanna van Chiny, werd in 1267 tot ridder geslagen. Hij huwde met Mechtildis, d.v. graaf Willem IV van Gulik. Jan was graaf van Loon van 1276 tot 1279. Zij hadden een zoon, de latere Arnold V, 1279-1323. In een tweede huwelijk met Isabella van Condé had hij 2 zonen: Jan en Jaak. Hij overleed in 1279.
- 32.-Pepingen was gelegen tussen Rukkelingen, Boechout en Jeuk. (volgens A.Kempeneers in "De oude vrijheid Montenaken".
- 33.-C.de Borman en E.Poncelet.-"Oeuvres de Jacques de Hemricourt", deel II-"Le miroir des nobles de Hesbaye", Brussel 1925, blz.21.

- J.L.Charles.-"La ville de Saint-Trond au moyen-âge", blz. 177.
- 34.-Leenregisters van Arnold van Hoorn (1379-1389), O.L.V.L., 1978, blz.55:
"Johannes dictus van der Borch de Brustem relevavit ibidem 1 mansionem cum suis appenditiis jacentem in villa sue libertate de Bruystem prout dominus Ludovicus van der Borch am dum virit possidere consuierit" Dok.,III.B.1. nr.30
 Vertaling:"Johannes, genoemd van der Borch van Brustem erfde daar een huis met toebehoren gelegen op het landgoed van de vrijheid Brustem, zoals de heer Lodewijk van der Borch bezat tijdens zijn leven"
- 35.-Jan Grauwels.-"Leenregister van Jan Van Beieren (1390-1413)", in O.L.V.L., 1981, nr.314 in het jaar 1391:
"Johannes de Castro de Brustem relevavit ibidem unam mansionem cum suis appenditiis jacentem in villa sue libertate de Brustem prout dominus Ludovicus de Castro, quandom ejus pater possidere consuevit" Dok.,III.B.1. nr.31.
 Vertaling: "Johannes van der Borch van Brustem erfde daar een huis met toebehoren op het landgoed van de vrijheid Brustem, zoals de heer Lodewijk van der Borch, zijn vader, in zijn bezit had".
- Deze registers werden steeds herschreven en aangevuld. Zo kwam het dat deze verheffingen van 1269, in 1379 en 1391 opnieuw werden genoteerd. Hieruit blijkt ook dat de families "de Castro" en "van der Borch" één en dezelfde zijn. Castro van "de castello" werd in 1379 vertaald door van der Borch.
- 36.-R.A.H.-Fonds Straven, nr.428. Dok.,III.B.1. nr.33.
 -Staatsarch. Düsseldorf.-Fonds Aldenbiezen-Bernissem, nr17.
- 37.-J.Coenen.-a.w., nr.1982.
- 38.-E.Houtman en J.Molemans.-"Cijnsregister van het Bruynincxhof (1300)", O.L.V.L., jrg.30, 1975, blz.274 en 275, folio 13r°.
- 39.-Borgt greve = burggraaf, slotvoogd.
- 40.-Willy Driesen.-a.w.
- 41.-J.Coenen.-a.w., nr.2014.
- 42.-Arnold 1279-1323), z.v. Jan van Loon en Mechtildis van Gulik, huwde op 27.07.1280 met Margareta van Vianden. Hij bestuurde het graafschap 44 jaar, had 8 wettige kinderen en 2 bastaarden. Vijf van zijn zonen traden binnen in de Duitse ridderorde. In 1302 deed Gwijde van Dampierre beroep op de Loonse veldheer, maar Arnold en de zijnen kwamen te laat toe in Kortrijk. Hij deed troonsafstand in 1323 ten voordele van zijn zoon Lodewijk IV (1323-1336).
- 43.-J.F.Verbruggen.-"De Slag der Gulden Sporen", Antwerpen, Standaard Boekhandel, blz.235.
- 44.-Theodoor Sevens.-"Uten brieve van de livrione", blz.290.
- 45.-J.F.Verbruggen.-a.w., blz.235.
 -Henri Pirenne.-"Geschiedenis van België", deel I, blz. 247.
 Willem van Gulik was de klz.v. graaf Gwijde van Dampierre.
- 46.-Jan Baerten.-"La participation d'Anoul V, comte de Looz, à la bataille des Eperons d'Or (1302)" in B.T.F.G., deel 35, 1957, blz.771-777.
- 47.-J.Coenen.-a.w., 30 dec. 1323.

- 48.-Idem, 29 jan. 1336, nr.3668.
- 49.-Diederik van Heinsberg (1336-1361), z.v. Mathilde (zuster van Lodewijk IV), gehuwd met Godfried III van Heinsberg en Blankenberg, heer van Dalenberg (+1331).
- 50.-Dr.Mathieu Bussels.-"Het vrijheidscharter van Brustem", in O.L.V.L., jrg.30, 1975, blz.18.
-Camille de Borman.-"Chronique de l'abbaye de Saint-Trond", Luik, 1877, deel II, blz.79.
- 51.-Jean Gessler.-"La chartre de Brusthem 1175", 1925.
- 52.-Francis Goole.-"Heraldische merkwaardigheden te Brustem", in O.L.V.L., jrg.30, 1975, blz.125-158.
- 53.-Dr.Mathieu Bussels.-"Jubileumboek Boerengilde Brustem-Ordingen, 1896-1946",- "De vrijheid", blz.7. Dok., III, B, 1, nr.47.
- 54.-Jaak Brouwers.-"De heren van Brustem" Overdruk O.L.V.L., 1988, blz.1.
- 55.-Bormans en Schoolmeesters.-"Cartulaire de l'église de St.-Lambert", deel IV, blz.74.
- 56.-De zoon van Diederik van Heinsberg was Godfried van Loon, heer van Millen en Eyck, gehuwd met Mechtildis van Gelre. Hij overleed voor 16 okt. 1342.
- 57.-E.Poncelet.-"L'avouerie de la Cité de Liège", blz.208, in Bulletin de la société d'arts et d'histoire du diocèse de Liège, tome 23 (1931). Dok., III, B, 1, nr.50.
-Bormans en Schoolmeesters.-a.w., blz.12.
-Jos Lyna.-a.w., blz.80.
- 58.-Jos Lyna.-"Het Oude Land van Loon", 1946, blz.172.
- 59.-E.Poncelet.-a.w., blz.208. Dok., III, B, 1, nr.52.
- 60.-R.A.H.-Brustem Schepenbank nr.76 (15.03.1603). Verkoopakte van de Gulikse helft.
- 61.-C.de Borman en E.Poncelet.-a.w., blz.193
Dok., III, B, 1, nr.54.
- 62.-E.Poncelet.-a.w., blz.209. Dok., III, B, 1, nr.55.
- 63.-Camille de Borman.-"Oeuvres de Jacques de Hemricourt", deel I,-"Le miroir des nobles de Hesbaye", Brussel, 1910, blz.416, nr.849, voetnota 2. Dok., III, B, 1, nr.56.
- 64.-E.Poncelet.-a.w., blz.209. Dok., III, B, 1, nr.57.
- 65.-Idem, blz.210. Dok., III, B, 1, nr.58.
-Camille de Borman.-a.w., blz.416, nr.850. Dok. idem.
- 66.-E.Poncelet.-a.w., blz.210. Dok., III, B, 1, nr.59.
-C.de Borman en E.Poncelet.-a.w., blz.193. Dok., III, B, 1, nr.59.
-Le Fort.-le partie, tome 7, folio 228 en 229. Dok. idem.
- 67.-Le Fort.-le partie, tome 21, folio 283v°. Dok., III, B, 1, nr.60.
- 68.-Alliantie = bondgenootschap.
- 69.-Godfried van Dalenbroek, klz.v. Mathilde van Vogelsanck (zuster van graaf Lodewijk IV) en Godfried III van Heinsberg; z.v. Jan van Heinsberg, (+voor 1334), heer van Dalenbroek (sinds 1327), tevens de broer van graaf Diederik van Heinsberg en van Catharina van Virnenburg. Hij huwde met Philippina, d.v. Willem I van Gulik (+1390). In feite was hij reeds graaf van Loon sinds 1354, maar officieel van 1361 tot 1362. Volgens het akkoord van 1346 was hij de wettige erfgenaam van Diederik van Heinsberg.
- 70.-J.Coenen.-"De laatste dagen van het graafschap Loon", in Limburg VIII, 1927, blz.222-238.

- Jos Moors.-a.w., blz.145.
- Jan Baerten.-"Het graafschap Loon, 11de-14de eeuw", blz. 394. Dok.,III,B,1, nr.62.
- Arnold van Rummen was de klz.v. graaf Arnold V; de z.v. Johanna van Kwabeek, die gehuwd was met Willem van Oreye, van Rummen, van Montferrant. Hij was tevens de schoonzoon van de graaf van Vlaanderen vermits hij huwde met Elisabeth van Lierde, de oudste natuurlijke dochter van Lodewijk van Crécy of van Nevers (1322-1346). Elisabeth was bovendien de weduwe-vruchtgebruikster van de Lombard, Simon van Mirabel, ruwaard of landvoogd van Vlaanderen, één der machtigse financiers van zijn tijd. Arnold bouwde 9 jaar aan een burchtkasteel te Rummen. Hij verkocht het laatste deel van Chiny aan Wenceslas van Luxemburg en Brabant in 1364. Zijn huwelijk bleef kinderloos. Na zijn dood in mei 1373 werd hij te Rummen in de abdij van Oranten begraven, naast zijn ouders.
- 71.-Camille de Borman.-a.w., blz.416, voetnota 2. Dok.,III,B,1, nr.64.
- 72.-Idem, voetnoot 3. Dok.,III,B,1, nr.65.
- 73.-Idem, voetnoot 4. Dok.,III,B,1, nr.66.
- C.de Borman en E.Poncelet.-a.w., blz.193. Dok.,III,B,1, nr.66.
- E.Poncelet.-a.w., blz.210. Dok.,III,B,1, nr.66.
- Le Fort.-le partie, tome 7, folio 229 en tome 21, folio 283v°. Dok.,III,B,1, nr.66.
- 74.-E.Poncelet.-a.w., blz.211. Dok.,III,B,1, nr.69.
- 75.-Camille de Borman.-a.w., blz.416, voetnoot 4. Dok.,III,B,1, nr.68.
- 76.-Verheffingsrecht: door de dood was het leenrecht van de vazal theoretisch vervallen en de erfgenaam moest het "verheffen", (relever, relief) of weer afkopen. Vanaf de 12e eeuw groeide geleidelijk de gewoonte om het verheffingsrecht te bepalen op de jaaropbrengst van het leen.
- 77.-Prins-elect: dit is de verkozene van Luik en graaf van Loon. Daar hij geen priester was, kon hij ook niet tot bisschop gezalfd worden.
- 78.-Herman de Castello of vander Borght uit Brustem overleed in 1269 en had o.a. een zoon Ludovicus, die reeds vroeger overleden was. Deze Ludovicus had eveneens een zoon Johannes genaamd, die met een zekere Anna gehuwd was. Hun zoon heette Bruno. Op 04 aug. 1394 werd het leen van Bruno overgedragen aan Laurentius vander Greyn uit Weert. Maar ook deze Bruno zou een broer gehad hebben die Ludovicus heette.
- 79.-Jan Grauwels.-"Leenregister van Jan van Beieren 1390-1413" in O.L.V.L., 1981, blz.58, nr.408. Dok.,III,B,1, nr.71.
- 80.-Idem, nr.409. Dok.,III,B,1, nr.71.
- 81.-Idem, nr.410. Dok.,III,B,1, nr.71.
- 82.-Idem, nr.415. Dok.,III,B,1, nr.71.
- 83.-E.Houtman en J.Molemans.-"Cijnsregister van het Bruynincxhof te Brustem (1300)", O.L.V.L., jrg.30, 1975, blz.273, folio 12°.
- 84.-Idem, blz.274, folio 12v°.
- 85.-Idem, blz.276, folio 14v°.
- 86.-Le Fort.-le partie, tome 21, folio 283v°. Dok.,III,B,1, nr.70.

- 87.-Staatarch. Düsseldorf-Jülich-Berg,-"Lehen Generalia" nrlff
-A.Mullenders.-"Manuscripts Le Fort", Luik, 1982, tome I,
blz.72.
- 88.-Idem, 1e partie, tome 21, folio 284 en 291.
Dok.,III,B,1, nr.74.
- 89.-Idem, tome I, blz.72. Dok.,III,B,1, nr.75.
- 90.-Idem, tome I, blz.72. Dok.,III,B,1, nr.76.
-"Chronique de Jean de Stavelot", blz.447. Dok., idem.
- 91.-L.de Herckenrode.-"Collection de tombes, épitaphes et bla-
sons recueillis dans les églises et couvents de la Hes-
baye", Gent, 1845, blz.21. Dok.,III,B,1, nr.77.
- 92.-C.de Borman en E.Poncelet.-a.w., blz.138.
Dok.,III,B,1, nr.78.
- 93.-J.Paquay.-"La seigneurie de Hamal", in Bulletin de la So-
cieté d'arts et d'histoire du diocèse de Liége", tome 23
(1931), blz.36. Dok.,III,B,1, nr.79.
- 94.-J.Paquay.-"Kerkom", in Verzamelde Opstellen, deel 11
(1935), blz.351. Dok.,III,B,1, nr.80.
- 95.-J.Paquay.-"La seigneurie de Hamal", blz.37.
Dok.,III,B,1, nr.81.
-"Chronique de Jean de Stavelot", blz.280.
- 96.-A.Mullenders.-a.w., blz.72. Dok.,III,B,1, nr.82.
- 97.-J.Paquay.-"Kerkom", blz.351. Dok.,III,B,1, nr.83.
- 98.-A.Mullenders.-a.w., blz.73. Dok.,III,B,1, nr.84.
- 99.-Comte de Hemricourt de Grunne.-"Histoire du château de
Hamal", in O.L.V.L., jrg.13, 1958, blz.180.
- 100-C.de Borman en E.Poncelet.-a.w..
- 101-A.Mullenders.-a.w., tome I, blz.71-73.

